

IQTISODIYOTNI SOLIQLAR ORQALI TARTIBGA SOLISHDA SOLIQ MA'MURCHILIGI

TAX ADMINISTRATION IN REGULATING THE ECONOMY THROUGH TAXES

**¹Zaripov Xusan
Baxodirovich**

¹Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, "Soliq va soliqqa tortish"
kafedrası professori v.b., PhD., **ORCID:** 0009-0007-7370-6249

Annotatsiya Annotation

Uzb. - Maqolada iqtisodiyot tarmoqlariga raqamli texnologiyalar keng kirib kelayotgan bugingi kunda soliqni tartibga solish dastaklarini faollashtirish masalalari va soliqni tartibga solishning asosiy shakllari va vositalarining xususiyatlari ko'rib chiqilgan bo'lib, ularning mazmuni aniqlashtirilgan. Iqtisodiy faoliyatni soliqlar bilan tartibga solishda soliq ma'murchiligini o'rni alohida bayon qilingan.

Eng. - The article examines the issues of activating tax regulation mechanisms in today's era of widespread penetration of digital technologies into economic sectors, and the characteristics of the main forms and tools of tax regulation, and clarifies their content. The role of tax administration in regulating economic activity with taxes is separately described.

Kalit so'zlar: Keywords:

❖ soliqlar, soliqni tartibga solish shakllari va vositalari, soliq tizimini boshqarish, soliq funktsiyalari, soliq ma'murchiligi, soliq stavkasi, soliq risklari, soliq tavakkalchiligi, foyda solig'i.

❖ taxes, forms and means of tax regulation, tax system management, tax functions, tax administration, tax rate, tax risk, profit tax.

Kirish.

Samarali soliqqa tortish tizimi davlatning iqtisodiy rivojlanishining asosiy shartlaridan biridir. Zamonaviy sharoitda soliqqa tortish davlat boshqaruvining asosiy instituti bo'lib, u iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlarini rivojlantirishni ta'minlash va mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini oshirish maqsadida korxonalarning iqtisodiy faoliyatini tartibga solishda qo'llaniladi. Soliqqa tortishning funktsional xususiyatlari uni nafaqat fiskal maqsadlarda qo'llash, balki tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish shartlariga ta'sir ko'rsatish imkonini beradi. Soliqqa tortish darajalarini optimal taqsimlashning yagona mezonini belgilash va yalpi ichki mahsulotga nisbatan soliqlarning

maqbul nisbatini saqlab qolish muhim ahamiyatga ega.

Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tomonidan soliq ma'murchiligini takomillashtirish borasida qator islohotlar amalga oshirildi. Bu jarayon jadal davom ettirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida xo'jalik faoliyatini soliq orqali tartibga solish doimiy yangilanish va takomillashtirish holatida bo'lib, bozor tuzilmasi va infratuzilmasiga mos keladigan optimal loyihani topishga qaratilgan bo'lib, ratsionalizatsiya masalalari birinchi o'ringa chiqadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

Mamalakatimiz soliq ma'murchiligi bo'yicha so'nggi 5 yildagi islohotlar tahlili

yuzasidan, bir qator iqtisodchi olimlarimiz soliq ma'murchiligi bo'yicha o'z ilmiy izlanishlarida samarali ilmiy yangiliklarni ishlab chiqqanlar. Jumladan:

Y.Tashmuxeimedova soliq ma'muriyatchiligida soliq xizmati organlari faoliyati samaradorligini baholash mezonlarini belgilash va hisobotlarini taqdim etilishi uslubi elektron xizmat ko'rsatish sifatini baholash ko'rsatkichlarini kiritish orqali takomillashtirishni taklif etgan [1].

N.Muxammadov soliq organidan tovar-moddiy boyliklar inventarizatsiyadan o'tkazilishi munosabati bilan ma'lum bir muddatga rasmiylashtiriladigan elektron hisobvara-fakturalarni qabul qilish va etkazish funksiyalarini vaqtincha to'xtatib turish zaruriyati vujudga kelganligi to'g'risida murojaat kelib tushgan holatda rouming operatori tomonidan EHF qabul qilmaslik va hujjat kelib tushgan kundan kechiktirmasdan tegishli operator orqali uni shakllantirgan tovarlarni sotuvchiga qaytarish taklifini asoslagan [2].

R.Ergashev elektron tijorat subyektlarining Milliy reestriga kiritilgan soliq to'lovchilardan olinadigan foyda solig'i stavkasini 2 barobar pasaytirish orqali elektron savdo ishtirokchilarining davlat ro'yxatidan o'tishini rag'batlantirishni asoslab bergan [3].

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot ishi olib borish jarayonida mantiqiy fikrlash, prognozlash, sintez, tizimli yondashuv, tarkibiy va qiyosiy tahlil, iqtisodiy taqqoslash, ilmiy umumlashtirish, statistik hisoblash usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Ayni paytda mamlakatimiz iqtisodiyoti ishlab chiqarish bazasi va asosiy fondlarni yanada yangilash, yangi texnologiya va innovatsiyalarni keng miqyosda joriy etishni taqozo etmoqda. Rivojlanishning bu yo'lining boshqa muqobili yo'q, chunki zamonaviy raqobat sharoitida ishlab chiqarish

samaradorligini oshirish, xususan, moliyaviy, moddiy va mehnat resurslarini tejash, ulardan foydalanish samaradorligini oshirish zarurati muttasil ortib, kuchayib bormoqda. Binobarin, rivojlanishning strategik vektori ishlab chiqarishni intensivlashtirish va bozor munosabatlarini o'zgartirish davomida to'plangan tajribadan oqilona foydalanish hisoblanadi.

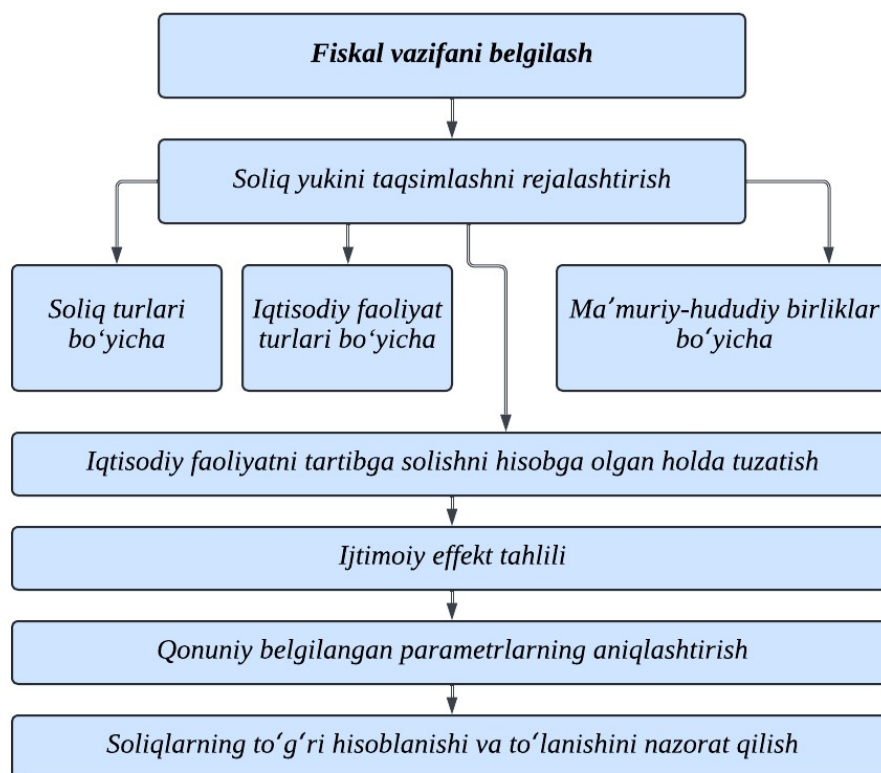
Soliq solishning turli shakllari va usullarini qo'llash imkoniyati soliqni tartibga solish tizimiga moliyaviy yo'nalish paradigmasini tartibga solishga o'zgartirgan holda xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini rag'batlantirish uchun qo'shimcha resurslarni jalb qilishning eng moslashuvchan usuli sifatida harakat qilish imkonini beradi. Bu investitsion va soliq muhitining o'zgarishini hisobga oladi. Kompleks yondashuvdan foydalanish va mavjud vositalar majmuasini asoslash iqtisodiyotni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini hisobga olgan holda mamlakatda ishlab chiqarish faoliyatini faollashtirish imkonini beradi.

Bunday sharoitda soliq solishning takror ishlab chiqarish jarayonlarida hal qiluvchi roli va soliqqa tortishning tashkiliy-iqtisodiy asoslarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarurati bilan bog'liq holda O'zbekiston Respublikasida xo'jalik faoliyatini soliq orqali tartibga solishni o'rganish yangilanmoqda.

Soliqqa tortishning institutsional maqsadi faqat ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish dasturlarini moliyaviy resurslar bilan ta'minlash bilan cheklanmaydi. Soliqlar xo'jaliklararo munosabatlarni shakllantirish, ishlab chiqarish resurslarini qayta taqsimlash va narx siyosati, bozor munosabatlari, mahalliy sanoatda istiqbolli loyihalarni amalga oshirishni rag'batlantirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu tadqiqot mazmunida "soliqni tartibga solish" toifasini davlatning belgilangan soliqqa tortish tizimi orqali xo'jalik subyektlarining iqtisodiy faoliyatiga ta'siri sifatida tushunishdan kelib chiqadi.

Soliqqa tortishning moslashuvchanligi, yuqori samaradorligi va tizimli moslashuvini ta'minlashning asosi uni modernizatsiya qilish, zamonaviy, xolisona asoslangan tashkiliy, iqtisodiy va moliyaviy shakllar, usullar va amalga oshirish mexanizmlarini joriy etishdan iborat. Innovatsion baza mavjud salohiyatni

maksimal darajada oshirish va soliq modellarining funksionalligini kengaytirish imkonini beradi. Buning uchun ilg'or axborot texnologiyalari, iqtisodiy va matematik usullar, mantiqiy diagrammalar qurish, tizimlarning ishlash jarayonining algoritmlarini qo'llash maqbuldir.

1-rasm. Soliqlarning fiskal jihatini

Amaldagi faoliyatni rejalashtirishning bir qancha muqobil variantlarini ishlab chiqish bilan optimal tanlangan, tahlil qilingan va sintez qilingan moliyaviy-iqtisodiy ko'rsatkichlar asosida soliqni tartibga solishni o'zgartirish davlat daromadlarini shakllantirish bo'yicha faoliyatni yaxshilash imkonini beradi. Umuman olganda, soliqning fiskal jihatini tashkil etish sxemasi 1-rasmida ko'rsatilgan.

Soliqqa tortish xususiy mulkdorlardan davlatga pul mablag'larini qayta taqsimlashning tartibga soluvchisiga aylanganligi sababli, muammo uning optimal darajasini va u hisoblab chiqiladigan ko'rsatkichni, ya'ni markazlashtirilgan soliqqa

tortilishi kerak bo'lgan iqtisodiy bazaning zarur ulushini aniqlashda qolmoqda.

Har qanday mahsulot narxi quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga olishi mumkin:

$$ST = SP + (SNT + DS), \quad (1)$$

bu erda

ST - tovarlarning narxi;

SP - o'tkazilgan qiymat.

(SNT + DS) - zarur mehnat (SNT) va qo'shilgan qiymat (VA) tomonidan yaratilgan qiymatni o'z ichiga olgan yangi yaratilgan qiymat.

Soliqlar o'tkazilgan qiymatning (KT) tarkibiy qismi bo'lishi mumkin emas, chunki mahsulot tannarxining bir qismi ishlab chiqarishda foydalanilgan pul xarajatlarini

qoplash manbai hisoblanadi. Zaruriy mehnat bilan yaratilgan qiymat (SNT) daromad solig'i va ish haqidan ijtimoiy to'lovlar manbai hisoblanadi. Korxonaga soliq yukini hisoblashda soliqlar va badallarni hisobga olmaslik kerak, chunki bu holda korxona faqat davlat va xodimlar o'rtasida vositachi hisoblanadi. Shuning uchun soliq to'lovlarining manbai qo'shilgan qiymatdir. Bu esa butun avanslangan kapitalni ifodalovchi va o'zgartirilgan foyda shaklini (iqtisodiy qonun) oladigan natija bo'lganligi sababli, demak, to'g'ridan-to'g'ri korxona tomonidan to'lanadigan soliqlar va badallar manbai aynan uning foydasidir.

Xulosa va takliflar.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, amaliy nuqtai nazardan, korxonaning soliq tekisligi hujjatlarda (hisob-kitoblar, soliq deklaratsiyasi va boshqalar) mavjud bo'lgan va hali taqdim etilmagan, ammo korxonaning soliq hisobotida mavjud bo'lgan ma'lumotlardir.

Shunday qilib, soliq yuki ko'rsatkichlarini hisoblash uchun soliq tekisligidan barcha soliqlarni (hisoblangan va to'langan) emas, balki faqat haqiqatda budjetga o'tkaziladigan soliqlarni olish taklif etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Tashmuxeimova Yayra Atxamovnaning "O'zbekistonda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish" mavzusidagi dissertatsiya ishi. <https://oak.uz/pages/16517>
2. Muxammadov Nodir Karimovichning "Ma'lumotlarni elektron hujjat aylanish tizimida shakllantirish orqali soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish masalalari" mavzusidagi dissertatsiya ishi. <https://oak.uz/pages/17968>
3. Ergashev Rustam Rajabovichning "Soliq siyosatining norasmiy iqtisodiyot ko'lamini qisqartirishga qaratilgan mexanizmlarini takomillashtirish" mavzusidagi dissertatsiya ishi. <https://oak.uz/pages/10797>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risidagi PF-158-son Farmoni, <https://lex.uz/ru/docs/-6600413>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-iyuldagi "Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish strategiyasi"ning PQ-4389-son Qarori, <https://lex.uz/docs/-4415356>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni, <https://lex.uz/docs/-5841063>
7. Zaripov Khusan Bakhodirovich. PhD, Associate Professor Department of "Taxes and Taxation", Tashkent Institute of Finance, Tashkent city, Uzbekistan. E-mail: xb_zaripov@mail.ru PROFIT TAX IN UZBEKISTAN, American Journal of Business Management, Economics and Banking. Volume 12, | May, 2023, <https://americanjournal.org/index.php/ajbmeb/article/view/809>